

LITTERATUR LITTERATUR LISTE

Berg, Insoo Kim og Scott D. Miller (1998): Rusbehandling: en løsningsfokusert tilnærming. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen (2002): Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker. Bergen: Fagbokforlaget

Sveaass, Nora og Edvard Hauff (red) (1997): Flukt og framtid. Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Waaktaar, Trine og Helen Johnsen Christie (2000): Styrke sterke sider: håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger. Oslo: Kommuneforlaget

Kontaktpersoner for prosjektet

Morten Gynther Mørkved
Leder, Ressurscenteret for barn og unge
morten-g.morkved@trondheim.kommune.no

Kathrine Aasbak
Barnevernspedagog, Ressurscenteret for barn og unge
kathrine-r.aasbak@trondheim.kommune.no

Even Ytterhus
SLT-koordinator
even.ytterhus@trondheim.kommune.no

Odd Harald Røkenes
Spesialist i klinisk psykologi
rokenes@start.no

Berit Berg
Forskningsjef, SINTEF Teknologi og samfunn,
berit.berg@sintef.no

Nyttige adresser

Ressurscenteret for barn og unge
Postadresse:
Trondheim kommune
7004 Trondheim
Besøksadresse:
Kjøpmannsgata 23
Telefon: 72548024
Telefaks: 72548022
www.trondheim.kommune/rbu

Senter for krisepsykologi
Fabrikkgaten 5
5059 Bergen
Telefon: 72546183
Telefaks: 73535141
www.krisepsyk.no

Psykososialt team for flyktninger i Midt-Norge
Hospitalsløkkan 20 A
7012 Trondheim
Telefon: 72546183
Telefaks: 73535141
www.helse-midt.no

FORORD FORORD FORORD

Denne rapporten handler om forandring. Ti minoritetsungdommer med «rulleblad» har deltatt i et kvalifiseringsprosjekt der siktemålet har vært å få dem ut av kriminalitet og inn i en selvforsørgende tilværelse. Fasit etter tre år er at ingen har begått ny kriminalitet og samtlige er i arbeid eller i gang med utdanning. Selv om framgangen er skjor, er det liten tvil om at disse ungdommene har oppnådd mye – veldig mye.

Som evaluator har jeg fulgt prosjektet på nært hold. Det har vært en lærerik prosess. Jeg har møtt dyktige og utholdende fagfolk som har greid å være mennesker midt oppi all fagligheten. Jeg har møtt ledere som har greid å bryte veg for et dristig og ambisiøst prosjekt. Og ikke minst: Jeg har møtt «asosial ungdom» som har greid å bryte sirkelen og i dag framstår som flotte ungdommer med framtidsmål.

Det er mange som har bidratt til å realisere dette prosjektet. Rådmannen i Trondheim kommune tok initiativet til prosjektet og har bidratt økonomisk gjennom hele prosjektperioden. I tillegg har Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet og Utlendingsdirektoratet bidratt med prosjektmidler. Finansieringskildene illustrerer noe av den faglige bredden i prosjektet: Det handler om barnevern, det handler om kriminalitetsforebygging, og det handler om minoritetsproblematikk. Alle disse dimensjonene har vært sentrale i prosjektet hele vegen.

Prosjektarbeid handler om å jobbe i team. I dette prosjektet er det likevel noen enkeltpersoner som har «båret fram» prosjektet og som bør takkes særskilt. Norunn Fagerli og Even Ytterhus fra Rådmannens fagstab fortjener en stor takk for at prosjektet ble satt i gang og for at de sikret den nødvendige faglige og økonomiske støtten til å videreføre arbeidet. Odd Harald Røkenes har vært faglig veileder for prosjektet og utgjort en viktig samtalepartner og støttespiller for miljøarbeiderne gjennom hele prosjektperioden. Det er likevel én person som har hatt en helt spesiell rolle i prosjektet, nemlig Kathrine Aasbak. Hun er den som har jobbet tettest på ungdommene – som har gått vegen sammen med dem og vært som «en stein i elva». Hun har gitt mer enn det er lov å forvente, samtidig som hun har stilt krav og satt grenser.

Ungdommene i prosjektet har vist at dårlige sirkler kan brytes. Det har vært en tøff prosess, og selv om prosessen ikke er over, er det liten tvil om at de er på rett veg. Når prosjektet nå formelt er avsluttet, er det betryggende å vite at arbeidet fra 1. januar i år har fått status som permanent tiltak under den byomfattende tjenesten «Ressursenteret for barn og unge». «Godt jobba» – og lykke til videre!

Trondheim, mars 2005

Berit Berg

 Nasjonalbiblioteket
Depotbiblioteket

INNLEDNING INNLEDNING

Bakgrunnen for prosjektet

På nyåret i 2002 tok Trondheim kommune initiativ til å sette i verk strakstiltak for 10 navngitte gutter som over tid hadde utviklet asosial atferd. Samtlige av de unge guttene hadde minoritetsbakgrunn, og deres asosiale atferd besto i ulike former for voldskriminalitet. Mange hadde også rusproblemer, og en del sleit med seinvirkninger etter krig og flukt. Årsaksbildet var sammensatt selv om altså fellesnevneren var det som ble omtalt som asosial atferd.

Tiltaket ble begrunnet både med:

- Barnevernfaglige argumenter
- Kriminalitetsforebyggende argumenter
- Innvandringsrelaterte argumenter

Det barnevernfaglige hadde sammenheng med ungdommenes alder. De fleste av ungdommene var ved oppstarten av prosjektet under 18 år og hadde hatt kontakt med barnevernet i kortere eller lengre tid. Den kriminalitetsforebyggende siden ved tiltaket handlet om ta tak i en situasjon preget av økende voldskriminalitet blant minoritetsspråklig ungdom. En av initiativtakerne sa det slik: *Mitt mål er å forhindre oppblomstringen av kriminelle ungdomsgjenger.*

Det siste knippet av argumenter tok utgangspunkt i ungdommenes etniske bakgrunn. Selv om innvandringsårsakene var forskjellige, hadde samtlige av ungdommene bakgrunn fra et ikke-vestlig land. Noen kom til Norge som flyktninger, noen var adoptert, mens andre var barn av arbeidsinnvandrere. De fleste av ungdommene hadde foreldre i Norge, men det var også ungdommer som hadde kommet til Norge som enslige mindreårige flyktninger. Ungdommene har bakgrunn fra følgende land: Irak, Iran, Somalia, Libanon, Togo, Brasil, Colombia og Chile.

I den opprinnelige beskrivelsen av prosjektet, er det omtalt som et kvalifiseringstiltak, der det overordnede målet er opplæring og sysselsetting. Tidlig i prosjektet ble det imidlertid klart at en del grunnleggende forhold måtte være på plass før det var realistisk å starte på et målrettet kvalifiseringsløp. Mange av ungdommene hadde en uavklart bosituasjon, flere hadde fortsatt rusproblemer, og de fleste sleit med ulike former for relasjonsproblemer. For å kunne komme i gang det målrettede kvalifiseringsarbeidet, måtte det fokuseres mer på disse mer grunnleggende forholdene. Sett i bakspeilet kan det virke misvisende å omtale dette som et rent kvalifiseringsprosjekt. Dette vil vi imidlertid komme tilbake til seinere i rapporten

Evaluering som prosess

Denne rapporten bygger på en relativt tett oppfølging av prosjektet fra oppstarten i 2002 og til det gikk over i vanlig drift på nyåret 2005. Kommunen ønsket en systematisk erfaringsregistrering. Min rolle som forsker og evaluator har vært å foreta denne erfaringsregistreringen. Å forske på «levende prosjekter» forutsetter et fleksibelt evalueringsopplegg. Det ligger i hele prosjektarbeidsformen at det kan skje endringer underveis. Endringer handler ikke nødvendigvis om at noe har gått galt, men om at det underveis er høstet erfaringer som gjør det nødvendig å foreta justeringer.

Når det som skal evalueres er i kontinuerlig utvikling, forutsetter dette tett oppfølging også fra evaluators side. Evalueringsformen er en form for følgeforskning, der forskeren følger prosjektet fra start til mål og gir tilbakemeldinger underveis på både prosess og oppnådde resultater. Styrken ved en slik evalueringsform er å kunne justere prosjektets kurs og arbeidsform fortløpende, dersom situasjonen krever det. Prosjektarbeid av denne typen innebærer prøving og feiling. Det er derfor viktig at evalueringsformen både er innrettet på læring og på oppnådde resultater. Læringsaspektet var særlig sentralt i første del av prosjektet. Mot slutten har evalueringen fokusert mer på hva som er oppnådd – både individuelt og samfunnsmessig.

Jeg bruker formuleringen «å følge et prosjekt» når jeg beskriver evalueringsformen i dette prosjektet. Hva betyr det i praksis? I dette prosjektet har det betydning følgende:

- Deltakelse i 16 møter i prosjektgruppa/arbeidsgruppa for prosjektet
- Løpende individuelle samtaler med prosjektleder og prosjektmedarbeidere
- Gjennomgang av alt skriftlig materiale og videomateriale som er produsert i løpet av prosjektperioden
- Fokusgruppeintervju (gruppesamtale) med sentrale aktører i prosjektet
- Fokusgruppeintervju med fire av deltakerne i prosjektet
- Individuelle intervjuer med sentrale initiativtakere og aktører: Kathrine Aasbak, Norunn Fagerli, Even Ytterhus og Odd Harald Røkenes
- Deltakelse i samtaler og møter i forbindelse med overføring av prosjektansvar fra Hjelpetjenesten til Ressurscenteret for barn og unge (RBU)

Rapportens innhold

I samråd med prosjektledelsen har vi valgt å utarbeide en kortfattet rapport. I et prosjekt hvor det har skjedd mye og hvor resultatene både omfatter de individuelle historiene og de samfunnsmessige gevinstene, har det vært en utfordring å prioritere hva som skal få plass på et begrenset antall sider. Noen vil sikkert savne mer detaljer om enkelte tema, noen vil ønske seg mer dyptpløyende analyser av de oppnådde resultatene, mens andre igjen gjerne skulle ha lest enda flere fortellinger om de enkelte deltakernes utvikling i løpet av prosjektperioden. Det kan også tenkes lesere som ville vite enda mer om selve prosjektforløpet – om organisering, arbeidsform, om måljusteringer og om «ups and downs». For å møte denne typen behov, har vi utarbeidet en oversikt over kontakter bak i rapporten. Dette er personer og instanser som kjenner prosjektet fra innsiden og som kan gi mer detaljert informasjon om spørsmål som kanskje ikke er tilstrekkelig belyst i selve rapporten.

Rapporten er bygd opp på følgende måte: Innledningen (kapittel 1) sier noe kort om målsettingen for prosjektet og evalueringsfokus. Kapittel 2 har fått tittelen Voldsforebygging og kvalifisering. Her presenterer vi mer av bakgrunnen for at kommunen satte i gang dette arbeidet. Kapittel 3 har vi kalt Ungdommenes fortellinger. Her møter vi tre av deltakerne i prosjektet. Hensikten med disse eksemplene er ikke å fortelle «tre sanne historier», men å få fram hva slags utfordringer deltakerne i prosjektet har stått overfor, hvordan de er taklet og hvordan de vurderer sin situasjon i dag. For å beskytte den enkelte deltakers identitet, har vi manipulert en del detaljopplysninger. Alle erfaringer som brukes i disse eksemplene er hentet fra prosjektet, men noen steder har vi byttet om på noen av historiene for å sikre konfidensialitet. Rapportens siste kapittel (4) har vi kalt Arbeidsformer og metodiske utfordringer. Her gir vi en mer inngående presentasjon og drøfting av det metodiske opplegget i prosjektet og diskuterer hva som er oppnådd – både individuelt og samfunnsmessig. Helt avslutningsvis kommer vi med noen anbefalinger for det videre arbeidet med målgruppa.

VOLDSFOREBYGGING OG KVALIFISERING

Prosjektet har hatt mange «fødselshjelpere» – med både like og forskjellige begrunnelser for å ta tak i situasjonen. En helt klar felles begrunnelse har vært bekymringen for det de omtaler som det kriminelle innvanderungdomsmiljøet i byen. Tre personer har vært sentrale for prosjektet helt fra starten: Norunn Fagerli, Rådmannens fagstab, Even Ytterhus, SLT-koordinator (Samordning av kriminalitetsforebyggende tiltak) og, Kathrine Aasbak, miljøarbeider

Fra traumeprosjekt til kvalifiseringsprosjekt

Initiativet til prosjektet ble tatt av Rådmannens fagstab høsten 2001. Norunn Fagerli hadde som tidligere distriktsleder på Saupstad sett behovet for tiltak i forhold til ungdom med krigstraumer. Saupstad, som er en av bydelene i Trondheim med størst flyktning- og innvanderbefolkning, hadde allerede i 1999 inngått samarbeid med Magne Raundalen ved Senter for krisepsykologi Bergen. Gjennom prosjektet «Flyktningebarn med krigstraumer» hadde de blant annet gjennomført en seminarrekke for skole, barnevern og sosialtjenesten der siktemålet var å skolere ansatte i «resiliencemetodikk» (Waaktaar og Christie 2000, Sveaass og Hauff (red) 1997). Dette er en metodikk som er brukt med gode resultater i forhold til barn og unge med krigstraumer. Metodikken handler om å ta utgangspunkt i det friske, det som fungerer og jobbe med å forsterke dette. Metodikken har klare fellestrekk med LØFT (løsningsfokusert tilnærming), som også bygger på å gjøre med av det som fungerer. (Berg og Miller 1998))

Prosjekt på Saupstad resulterte i at det ble satt i gang arbeid overfor ungdom med flyktningbakgrunn som hadde tilpasningsproblemer. Magne Raundalen fungerte som veileder – blant annet for Kathrine Aasbak som etter hvert ble en sentral person i prosjektet. Omtrent samtidig ble Even Ytterhus ansatt som SLT-koordinator.

Han hadde mange års bakgrunn fra forebyggingsgruppa ved Trondheim politikammer og kjente en del av målgruppa gjennom dette arbeidet. Etter hvert ble han en viktig samtalepartner for Kathrine Aasbak.

For utenforstående kan denne detaljerte persongjennomgangen virke unødvendig. Men – vi skal etter hvert se at alle disse personkoblingene har vært svært viktige for prosjektet. Uten Norunn Fagerli, ville det ikke vært noe traumeprojekt. Og uten samarbeidet mellom politi og barnevern ville viktige aspekter knyttet til forebygging gått tapt. Samtidig er det viktig å se at prosjekter må forankres for å bli til noe mer enn enkeltinitiativer. I dette tilfellet skjedde dette gjennom at Rådmannens fagstab ga Norunn Fagerli full støtte. Gjør det du synes du må! Dette var «gåmeldingen» fra Rådhuset rundt årsskiftet 2001/2002.

Det ble søkt om midler fra både Barne- og familiedepartementet, Justisdepartement, Utlendingsdirektoratet og Trondheim kommune. Etter hvert kom pengene på plass. Parallelt ble det jobbet for å få på plass det faglige.

Prosjektet bygger på en helhetstenking. Her er det ikke en enkeltinstans som kan skape endring – her må det samarbeides bredt. I den såkalte «Modellskissen» er prosjektet beskrevet under overskriften Helhetlig kvalifisering til utdanning og arbeid. Om målgruppa står det videre:

Unge menn i alderen 15-20 år med minoritetsbakgrunn. Deltakerne har mangelfull skole bakgrunn og er særlig utsatt med hensyn til rus og kriminalitet.

Modellskissen presenterer også en oversikt over sentrale aktører. Barnevernet er gitt en koordinerende rolle, i nært samarbeid med en rekke andre fagmiljøer: Voksenopplæring, PP-tjenesten, aetat, videregående skole, kulturetatt, bolig-tjeneste og flyktninghelseteam. Prosjektet bygger på en normalisert oppgavefordeling, supplert med spisskompetanse. I dette prosjektet har spisskompetanse i første rekke betydd bistand i forhold til traumebehandling.

Forankring og ansvarliggjøring av det ordinære apparatet har vært viktige grunnpillarer i prosjektet. Arbeid med denne målgruppa er ikke noe som kan «settes bort» til en liten ekspertgruppe på siden av det ordinære tjenesteapparatet. Dette var også noe av bakgrunnen for at prosjektet fra starten av ble omtalt som tiltak – ikke som prosjekt. Etter hvert så man imidlertid at selve arbeidsformen hadde såpass mange fellestrekk med prosjektarbeidsformen at det var hensiktsmessig både å organisere og omtale det som et prosjekt.

Når prosjektet omtales som et kvalifiseringsprosjekt, må kvalifisering i denne sammenhengen forstås i svært bred forstand. Det handler ikke bare om å kvalifisere for arbeid, men som en deltaker sa – om å kvalifisere for livet. Mange av deltakerne hadde ved oppstarten av prosjektet en lang vei å gå før de var klare for målrettet arbeidskvalifisering. Samtidig har det vært viktig å understreke at prosjektets mål er å bidra til at deltakerne i framtida kan stå på egne bein – også økonomisk. I dette ligger det en langsiktig målsetting om å komme i arbeid.

Under overskriften «Arenaer for kvalifisering» lister prosjektet opp seks sentrale kvalifiseringsarenaer:

- Omsorg, kontakt, kommunikasjon
- Skole, utdanning
- Bolig
- Behandling, terapi, sinnemestring
- Fritid, miljø
- Arbeid

Sentralt i prosjektet har vært det som omtales som grunnleggende relasjonsarbeid (Røkenes og Hanssen 2002). En viktig del av arbeidet i startfasen var å etablere et tillitsforhold til de voksne hjelperne. Det ble lagt vekt på å bygge bærende relasjoner og for å gi en emosjonell forankring for ungdommer som har vært på drift. Tett og individuell oppfølging av den enkelte kan stå som en viktig oppsummering av metodikken i prosjektet. Den er inspirert av en rekke tilnærminger innen sosialt arbeid. Vi har allerede nevnt både resiliencearbeid og LØFT (Berg og Miller 1998). I tillegg vil mange sikkert finne likhetsrekke med både OOT (Oppgaveorientert tilnærming), målrettet miljøarbeid og relasjonsarbeid i bred forstand. Alle disse tilnærmingene tar utgangspunkt i «å starte der klienten er». Mye av arbeidet i startefasen er å gjenopprette tillit. Deltakerne i prosjektet har mange brutte relasjoner - på grunn av krig, flukt og en vanskelig eksiltilværelse.

Forebygging av vold og kriminelle ungdomsgjenger

Even Ytterhus var også en sentral person i startfasen av prosjektet. Som SLT-koordinator hadde han en særlig rolle i å samordne tiltak mot alle former for kriminalitet. Hans begrunnelse for å sette i gang prosjektet formulerer han i følgende setning: *Mitt mål har vært å forhindre oppblomstring av kriminelle ungdomsgjenger.* Gjennom arbeidet i forebyggende gruppa i politiet hadde han sette flere trekk som ga grunn til bekymring: Økende tendens til åpen prostitusjon, etablering av kriminelle ungdomsgjenger, barneranere. For å demme opp for dette, så han behovet for samarbeid mellom en rekke instanser. Politi og barnevern hadde allerede etablert et samarbeid. Even Ytterhus og Kathrine Aasbak hadde siden 1998/99 samarbeidet om en rekke saker der ungdom var involvert i kriminalitet. Etableringen av kvalifiseringsprosjektet ble en anledning til å videreutvikle dette samarbeidet.

Økende voldskriminalitet i ungdomsmiljøene var en viktig bakgrunn for prosjektet. Særlig bekymringsfullt var det at en økende andel av ungdommene hadde minoritetsbakgrunn. Mange var kommet hit som flyktninger. De hadde opplevd krig og flukt og bar tydelig preg av både normløshet og defaitisme. Som Ytterhus sa det: Ungdommens perspektiv på livet var at de neppe kom til å bli mer enn 25 år. Innen den tid ville de enten være drept eller ha tatt livet av seg. Enkelte av dem begikk ny kriminalitet hver eneste dag. Følgende eksempel kan stå som en illustrasjon på hva slags problematikk det kunne dreie seg om. Ytterhus forteller:

Vi hadde mange saker der innvandrerungdom var involvert. En av dem, en ung somalier, sa det i klartekst: «Jeg skal gjøre noe galt hver dag til jeg blir sendt hjem til Somalia». Og det gjorde han. Da jeg kom på jobben etter helga, lå det en bunke saker der. Mest tyverier, men også andre ting. Gutten var frustrert. Han mistet taket på tilværelsen. Ungdommen ble sendt til en institusjon på Østlandet. Det gikk bra, og han fikk tilbud om hybel. Hybelen lå i et hybelhus der mange av leietakerne hadde rusproblemer. Etter noen måneder var han selv en del av rusmiljøet.

Eksemplet illustrerer behovet for helhetstenking. Det hjelper lite om barnevern og politi samarbeider og lager gode tiltak hvis det svikter på boligsiden. Å sende ungdom i en risikosituasjon til et hybelhus med rusmisbrukere, er en sjanseseilas.

Mye av tenkingen i prosjektet har vært basert på at tjenesteapparatet samarbeider. Hvis det først investeres tid og krefter på et mer målrettet kvalifiseringsløp, skal ikke dette torpederes av andre deler av apparatet. Dette kan høres banalt ut, men i en situasjon der det er knapphet på en rekke typer kommunale tjenester er ikke dette så selvsagt i praksis. Når det f.eks er lange køer av «vanskeligstilte» på boligkontoret, er det ikke uten videre gitt at innvandrerungdom med rulleblad skal prioriteres. Samtidig bør det være lett å forstå at suksess er avhengig av at alle ledd samarbeider. For at dette skal skje, må prosjektet forankres i alle deler av det systemet.

Prioritering forutsetter at de som skal prioritere får et eieforhold til prosjektet og føler at det er «deres» prosjekt også. For å sikre dette, ble det tidlig opprettet en arbeidsgruppe bestående av samtlige instanser som kunne ha betydning for et vellykket sluttresultat. Arbeidsgruppa møttes jevnlig det første året. Selv om en slik arbeidsgruppe ikke kan garantere noe resultat, var den i alle fall med på å gjøre prosjektet kjent i ulike deler av systemet.

Organisering, veiledning og følgeforskning

For å sikre nærhet og forankring til det ordinære kommunale systemet, ble det opprinnelig besluttet å organisere arbeidet som et tiltak under Sentrum hjelpetjeneste¹. Leder for Hjelpetjenesten var daglig ansvarlig for tiltaket. Som utførende ledd ble det opprettet 2 miljøarbeiderstillinger. I løpet av prosjektperioden ble det opprettet en egen prosjektlederstilling (50 %). Fra 1. januar 2004 ble arbeidet overført til Ressurscenteret for barn og unge (RBU).

Beslutningen om å organisere arbeidet som et tiltak og forankre arbeidet i det ordinære apparatet, har vist seg å ha både fordeler og ulemper. Foredelen er at man på den måten bidrar til å ansvarliggjøre systemet. Oppgavene trekkes ikke ut, men utvikles i nært samarbeid med dem som i neste omgang vil få ansvar for å videreføre dem. Dermed unngår man at prosjekterfaringene forsvinner når prosjektet avsluttes. På den annen side viste det seg ganske raskt at både arbeidsoppgavene og arbeidsformene i prosjektet var svært forskjellige fra løpende barnevernsarbeid. Selv om tett oppfølging av enkeltbrukere er en velkjent arbeidsform, skulle man i dette tiltaket arbeide med en hel gruppe. Å jobbe med grupper krever fysiske betingelser som er annerledes enn det som er vanlig på et barnevernkontor. Et siste argument for å trekke arbeidet ut av Hjelpetjenesten var at det rent faktisk var et tidsbegrenset

tiltak der det var etablert klare målsettinger som man ønsket å høste erfaringer fra. Alt i alt var det liten tvil om at tiltaket i denne tidsbegrensede perioden lignet veldig på et prosjekt. Midtveis i prosjektperioden gikk man derfor mer og mer over til å omtale det som det.

Det ble på et tidlig tidspunkt besluttet å etablere støttefunksjoner rundt prosjektet. Allerede fra starten ble det inngått avtale med psykologen Odd Harald Røkenes om veiledning av de som hadde direktekontakt med ungdommene. Han har bred erfaring – blant annet fra arbeid med traumatiserte flyktninger. Han hadde også vært inne i bildet i forhold til enkelte av ungdommene. Selv om han nå skulle inn i en ny rolle, så alle parter det som en fordel at han hadde kjennskap til problematikken på forhånd.

Det ble også bestemt at prosjektet skulle ha ekstern evaluering. Evalueringsoppdraget ble definert som en form for følgeforskning – eller som det het i bestillingen: systematisk erfarings-registrering. Evalueringsfunksjonen har noen fellestrekk med veilederfunksjonen. Underveis i prosjektet har det derfor også vært løpende kontakt mellom veileder og evaluator for å unngå at vi overlapper eller gir råd som spriker.

Veileder og evaluator har fulgt prosjektet fra start til mål. I løpet av prosjektperioden har det imidlertid vært andre rådgivere og «gode hjelpere». Magne Raundalen og Reidar Hjermer fra Senter for krisepsykologi ble engasjert for å jobbe med traumebehandling. Også Psykososialt team for Midt-Norge har gjort et utredningsarbeid i forhold til ungdommene. Midtveis hadde de bistand fra Rådmannens fagstab blant annet for å få på plass en del skriftlige rutiner. De to initiativtakerne til prosjektet, Norunn Fagerli og Even Ytterhus, har også fulgt prosjektarbeidet tett og gjennom hele prosjektperioden fungert både som en viktig faglig ressurs og som et bindeledd mellom det utøvende arbeidet og Rådhuset. De har også spilt en viktig rolle når det gjelder å gjøre prosjektet kjent for omverden. Både innen det barnevernfaglige miljøet på landsbasis og innen kriminalomsorg og politi har det vært informert løpende om prosjektet.

¹ Barnevern og Pedagogisk psykologisk tjeneste var fram til 1. januar 2004 samorganisert under betegnelsen «Hjelpetjenesten». Tjenesten var bydelsorganisert. Etter 1. januar er arbeidet omorganisert og det er blant annet opprettet flere bydelsomfattende tjenester som skal ivareta spesialfunksjoner innen både barnevern og pedagogisk psykologisk oppfølgingsarbeid overfor barn og unge. En av disse bydelsomfattende tjenestene er Ressurssenteret for barn og unge (RBU).

UNGDOMMENE FORTELLINGER

Ungdommene som har deltatt i prosjektet har hver sin forhistorie, og de har hver sin opplevelse av hva prosjektet har betydd for dem. Selv om samtlige deltakere i dag er i arbeid eller i gang med et målrettet kvalifiseringsløp, har det vært en tøff vei å gå for mange. Det er heller ikke sånn at jobben er gjort. Et riktigere bilde vil være at de er på vei. Men før vi diskuterer erfaringene «på tvers» – la oss møte tre av ungdommene og høre deres historier. Disse fortellingene er dels basert på møter med ungdommene, dels på notater og samtaler med Kathrine Aasbak.

Hakim – en ungdom fra Somalia

Den første vi skal møte har vi valgt å kalle Hakim. Han kom til Norge som flyktning på midten av 1990-tallet. Da hadde han flere år i flyktningleir bak seg. Oppholdet i flyktningleiren var traumatisk. Han var blant annet vitne til at flere av hans venner ble lemlestet og drept på de meste brutale måter. I ett tilfelle var han så nære hendelsene at han ble tilsølt av blod. Etter denne traumatiske opplevelsen var han en lengre periode helt stum. Ingen i familien er i stand til å tidfeste denne hendelsen – sannsynligvis ikke fordi de har glemt det, men fordi de har prøvd å fortrenge.

Hakim har mange sosken og halvsosken. Han beskriver familiesituasjonen som konfliktfylt. Foreldrene hadde liten forståelse for betydningen av å gå på skole. Hakim møtte på skolen, men prioriterte venner mer enn skolearbeid. Han ble en del av en vennegjeng på 5-6 gutter som ifølge Hakim var på jakt etter bråk. Hakim hadde en lengre periode et sterkt ønske om å dra tilbake til Somalia. Hans strategi var å begå så mye kriminalitet at han ble sendt hjem. I den mest aktive perioden ble

det anmeldt inntil tre forhold pr dag. Det gikk så langt at de prøve å få vedtak om hjemsendelse gjennom det kommunale klientutvalget. Saken ble imidlertid avvist pga den aktuelle situasjonen i Somalia. I forkant av at saken ble fremmet, var det gjennom en onkel etablert et skoletilbud for Hakim i Somalia.

Hakims familie fikk tidlig kontakt med hjelpeapparatet. Barnevernet hadde allerede vært inne i bildet i forbindelse med eldre søsken da Hakim ble meldt til barnevernet pga vagabondering, kriminalitet og fravær fra skolen. Han gikk da på barneskolen. Da han skulle begynne på ungdomsskolen, møtte han ikke. Barnevernet måtte kontakte skolen for å undersøke om han i det hele tatt var registrert. I denne perioden ble det meldt om omfattende voldsbruk i hjemmet. Politiet ble tilkalt flere ganger. Foreldrenes forklaring var at sønnen brakte skam over familien med sin væremåte, ved å spise svinekjøtt og ta med seg jenter og øl hjem.

Slik beskriver Hakim i ettertid situasjonen da han kom med i prosjektet. Kathrine møtte Hakim første gang som miljøarbeider knyttet til barnevernet. På dette tidspunktet var det nesten umulig å få kontakt med han. *Det tok to måneder før han ofret meg et eneste blikk*, sier Kathrine. Etter dette sa han «hei» og spankulerte rundt mens jeg formidlet bekymringene andre hadde for han. Han stilte seg uforstående til bekymringene. Kriminaliteten akselererte i denne perioden. Til slutt tok barnevernet over omsorgen for gutten. Hele familien var samlet da politiet og barnevernet kom for å hente han. Familien applauderte. Moren ga fra seg omsorgen frivillig, og Hakim havnet i barnevernsinstitusjon.

Oppholdet i barnevernsinstitusjonen ble starten på en lang prosess. Kathrine beskriver denne perioden slik:

Dette ble en lang og møysommelig jobb, hvor vi vasket kopper sammen, bar ut hasj-pipene og kastet dem i søpla sammen, hvor jeg i perioder stilte opp og kjørte han til skolen og kastet ut alle «vennene» som hadde tilbrakt natta der. Skolen fungerte ikke fordi lærerne hadde fornærmet han etc., etc.

Kathrine forteller at Hakim etter hvert respekterte de valgene hun tok på hans vegne. I ettertid har de diskuterte disse valgene. Han har blitt mer reflektert og har blitt i stand til å sette ord på sine utfordringer. I stikkordsform handler de om blant annet følgende:

- Stå i ulike tiltak over tid. Han har lett for å gi opp og sier selv at han ikke takler andres suksess
- Stå i motstand
- Si nei til kamerater
- Forholde seg til andre voksne. Han opplever fortsatt at han har et omfattende problem når det gjelder å forholde seg til voksenverden. Han sliter med en generell mistillit, stivner fort, selv om han formidler seg verbalt godt
- Frigjøre seg fra Kathrine, bli mer selvstendig
- Tørre å etablere følelsesmessige bånd til andre
- Få struktur på døgnet
- Gjøre de depressive periodene kortere. Virkemidlet er hyppige samtaler, ikke la han få stenge seg inne i leiligheten

I løpet av prosjektperioden har han oppnådd følgende:

- Tatt truckførerbevis
- Oppnådd bedre sosial fungering
- Kan ivareta leilighet og økonomi
- Setter ord på følelser, viser et følelsesmessig register i forhold til de han stoler på
- Er ikke involvert i ny kriminalitet
- Har både norske og utenlandske venner, men ennå ingen nære. Skifter ofte.

Under massivt press (f.eks. under fengselsopphold) kan det oppstå funksjonstap i form av at han mister språket sitt – både norsk og somalisk. Virkemidlet har vært tilstedeværelse og samtaler i forhold til hans fortid i Somalia.

Jafar – en ungdom fra Iran

Den andre gutten vi skal møte har også en fortid preget av dramatiske opplevelser, vold, svik og konflikter. Detaljene kan ikke gjengis uten å røpe hans identitet. Men i kortversjon handler det om flukt fra Iran, en opprivende familiesituasjon, om avvisning, voldsbruk og korporlige avstraffelser. Den handler om voksne som mister grepet – og om barn som må ta ansvar når de voksne svikter. Fra sin oppvekst i Iran forteller Jafar at den daglige omsorgen var preget av at han ble avvist av moren. Faren var lite til stede. Bestefarens oppdragelse besto i regelmessige avstraffelser i form av matnekt, innestenging, pisking av barna med elektrisk ledning, samt følelsesmessig avvisning. Mor har i ettertid fortalt at hennes egen oppvekst bar preg av det samme: Regelmessige fysiske avstraffelser satt i system. Hun var klar over hva gutten ble utsatt for, men greide ikke å sette en stopper for det. Jafar var selv vitne til at far slo mor.

I Norge ble Jafar pålagt store arbeidsoppgaver og stort ansvar. I perioder hadde han stort fravær fra skolen fordi han måtte jobbe i en familiebedrift. I starten hadde han vært faglig sterk, men etter hvert ble han beskrevet som trøtt og uoppmerksom. Han valgte å gå ute framfor å dra hjem. Han visste aldri når det neste slaget kom... På skolen fikk han en del episoder på seg – avvisning av lærere, vold mot medlever og periodevis aggressiv. Skolen prøvde å få kontakt med familien, men de møtte aldri til avtaler. Han ble utvist fra skolen etter at han brakk kjeven på en annen elev. Det ble sendt en rekke bekymringsmeldinger til barnevernet, men de avviste saken pga Jafars alder. På dette tidspunktet var han aktiv innen kampsport. Etter en voldsepisode mistet han imidlertid lisensen.

Da Kathrine ble kjent med Jafar hadde han sterk tilknytning til byens harde kriminelle utenlandske miljø. Han hadde en massiv skepsis til voksne og taklet ikke nærhet. Han var verbalt sterk. Han framsto som meget forsiktig og høflig, men tålte ikke å bli konfrontert med ting som var ubehagelige eller for «nære». Han hadde gjennomgått en psykiatrisk utredning og ble der beskrevet som en gutt med «alvorlig borderline». Han vurderte alle situasjoner som «svart-hvitt» og manglet frustrasjonstoleranse. I perioder ruset han seg på amfetamin og andre tabletter. Han er beskrevet som psykotisk i visse situasjoner.

Ansiktsuttrykket hans var enten sint eller avvisende/mutt. I prosjektet har de jobbet med følgende:

- Utvikle følelsesregisteret
- Jobbe med struktur og stabilitet
- Utvikle bedre relasjon til familien
- Arbeidstrening
- Sosial trening – forholde seg til andre uten å true

I løpet av prosjektperioden er følgende oppnådd:

- Jafar har utviklet seg til en omsorgsfull gutt med en god relasjon til familien
- Han er en flott storebror som viser mye omsorg
- Han er åpen og tillitsfull overfor Kathrine
- Han er stabil i arbeidstreningssituasjonen
- Han har utviklet et større følelsesregister (glad, blid, sint, lei seg)
- Han drømmer om å kunne jobbe med ungdom
- Han ønsker å skape seg en framtid ...

Mohammed – en ungdom fra Irak

Mohammed kom fra Irak sammen med foreldrene sine på midten av 1990-tallet. Før familien kom til Norge hadde han og moren vært igjennom en vanskelig flukt. De ble gjenforent med faren i Tyrkia og bodde der i tre år før de kom til Norge. Forholdene i Tyrkia var vanskelige. Etter at de kom til Norge fikk familien flere barn. Far er sterkt traumatisert og har i perioder store alkoholproblemer.

Da Mohammed kom til Norge, begynte han i innføringsklassen for minoritetsspråklige. Etter et års tid ble han utvist pga vold mot en lærer. Han hadde massive konsentrasjonsproblemer og var urolig. Da han ble utvist, kunne han knapt lese og skrive. Han har seinere hatt skoletilbud med tett oppfølging, men heller ikke her greide han å mestre det skolefaglige.

Da Mohammed startet i prosjektet, hadde han massive problemer knyttet til vold. Han hadde svært lett for å komme i affekt og ble veldig fort «fysisk» når det var noe han ønsket å oppnå. Bildet var imidlertid sammensatt. Kathrine har følgende beskrivelse:

Han var også en varm og fin gutt, men ble opplevd som veldig svingende og uforutsigbar i humør og i møte med andre. I forhold til Mohammed må man tørre å gå bak den ytre tøffheten og konfrontere på en ikke-krenkende måte slik at han bevarer sin selvrespekt. Han har en helt formidabel evne til å stå på – en evne som han i starten i første rekke brukte til å psyke ut omgivelsene til han oppnådde det han ønsket.

Han hadde behov for hjelp, men visste ikke hvordan han kunne søke bistand fra hjelpeapparatet uten bruk av vold - eller trusler om bruk av vold. Mohammed har i lange perioder slitt med søvnproblemer og «flashbacks» fra flukten. Han hadde store konsentrasjonsvansker og var svært ustabil i humøret. Tidlig i prosjektet ble han henvist

til psykiatrien for utredning av eventuell ADHD. Her ble han imidlertid avvist fordi han ble vurdert som behandlingsudyktig.

Mohammed ble etter hvert dømt for en rekke forhold han hadde pådratt seg før han kom inn i prosjektet. Han ble dømt til samfunnstjeneste, samtidig som det ble etablert et samarbeid med KIF (Kriminalomsorg i frihet) og psykiatrisk helsevesen. Her deltok han blant annet i et sinnemestringstiltak. I prosjektet ble det i denne perioden lagt vekt på å arbeide med å strukturere tilværelsen rundt Mohammed – etablere en stabil bosituasjon, samt forebyggende arbeid i sin alminnelighet. Det ble besluttet at det ikke skulle etableres faste dagtilbud i de seks månedene han gjennomførte samfunnsstraff. Dette ble begrunnet med hans svake funksjonsevne.

Mohammeds familie var negative til de fleste av tiltakene rundt Mohammed. De aksepterte at han deltok i prosjektet, men saboterte den psykiatriske oppfølgingen. Far brøt inn i behandlingsopplegget. Mor hadde problemer med å forstå både innholdet i og begrunnelsen for de tiltakene som ble etablert rundt sønnen. Foreldrene betraktet sønnen som «litt gal». De mente derfor det ville være best om han først som sist ble uføretrygdet.

Forholdet til familien har vært en utfordring gjennom hele prosjektperioden. Selv om de framstår som både hyggelige og gjestfrie, har de liten forståelse for sønnens situasjon. De plasserer han i en form for «klovnerolle». I andre situasjoner driver de regelrett trakassering. Til tider lever også Mohammed opp til dette. Også blant venner kan han bli oppfattet (og behandlet) som klovn. Alt dette ble imidlertid mye bedre etter at han flyttet hjemmefra.

Hvordan framstår Mohammed i dag? Kathrine beskriver han slik: En flott ung mann som har mye varme å gi, et varmt og fint menneske. Dette utdyper hun slik:

- Mer stabil i humøret, blid og glad
- Bor i egen bolig sammen med kjæreste
- Har greid å skaffe arbeid på egen hånd, viser at han kan jobbe
- Har ikke begått ny voldskriminalitet
- Erkjenner at han må øve på å beherske seg
- Deltar i fritidsaktiviteter uavhengig av prosjektet
- Holder avtaler
- Fungerer godt i samspill med andre

Framgangen har vært stor, men det er fortsatt områder det må jobbes videre med. Han må blant annet øve seg på ikke å kjøre bil uten førerkort – selv om far oppfordrer til det. Og – han må jobbe mer med å styre temperamentet sitt, tenke seg om før han snakker når han er opphisset.

Ungdommenes vurdering av prosjektet

Fortellingene over er i første rekke basert på Kathrines observasjoner og refleksjoner. Hva sier å ungdommene selv? Selv om vi ikke fikk anledning til å treffe alle, spurte vi fire av ungdommene om å delta i en gruppesamtale. Samtlige svarte ja. Fra prosjektets

side var det gjort gode forberedelser. Ungdommene ble informert om hensikten med samtalen, hvem som ville møte dem og hvordan det hele ville bli lagt opp. Samtalen foregikk på en «trygg arena». I samråd med Kathrine valgte vi å snakke med ungdommene på et møterom i prosjektets lokaler. Her var ungdommene på hjemmebane. Kathrine og de andre prosjektmedarbeiderne var i nærheten, men de deltok ikke i selve samtalen. Vi avtalte hvor lenge vi skulle holde på og når omtrent vi skulle ta pause. I pausen ble det servert mat og drikke.

Samtalen med ungdommene varte i halvannen time. Ifølge Kathrine var dette overraskende lenge. Hvis dette hadde vært helt i starten av prosjektet, ville de neppe ha greid å sitte stille i mer enn noen minutter – ikke fordi de ikke ville, men fordi de hadde for mye uro i kroppen.

Samtalen starter med at ungdommene forteller litt om seg selv og sin egen bakgrunn. Tre av dem har vært med i prosjektet siden starten, én har nylig kommet med. De har ulike bakgrunn både mht nasjonalitet, alder, familiesituasjon og innvandringshistorie. Det de imidlertid har til felles er at de har hatt store problemer med å mestre tilværelsen i Norge. Samtlige har begått straffbare handlinger og er dømt for det. Vold, rus og psykiske problemer er også noe som går igjen i ungdommenes historier.

I møte med oss framstår ungdommene som reflekterte og sympatiske. Det er ikke vanskelig å merke både kroppslig uro og konsentrasjonsproblemer, men de anstrenger seg for å svare på spørsmål og delta i samtalen.

Vi ønsker svar på hvordan de har opplevd prosjektet. Hva har fungert godt, hva har fungert mindre godt? Og ikke minst: Hvorfor? Ungdommenes vurdering av prosjektet som helhet er entydig positiv. De skryter mye av Kathrine og tilskriver henne mye av æren for at prosjektet har vært så bra. Følgende knippe med uttalelser utdyper dette:

Jeg synes prosjektet er bra. Vi får hjelp både til å snakke ut om problemer og til å løse konkrete ting. Jeg har fått hjelp til bolig, skole og jobb. Jeg har også begynt å trene basket. Det jeg synes er bra er at man kan komme og fortelle ting som ikke blir brukt mot en. Man blir behandlet ut fra hvem man er, ikke hva man har gjort.

Det gir en viss trygghet å vite at man er med i prosjektet.

Tillit og trygghet er ord som går igjen i flere av ungdommenes uttalelser. De opplever at Kathrine forstår dem og greier å skape et tillitsforhold. Selv om hun kan fordømme handlinger de har begått, dømmer hun ikke dem som personer. Hun greier å skille mellom hva de har gjort og hvem de er som mennesker. En sa det slik: Jeg har gjort mye galt, men Kathrine gir ikke opp. En annen var opptatt av det å få en ny start: Hos Kathrine begynner du med blanke ark. Flere er inne på at prosjektet stiller krav. Du må yte noe for å få noe tilbake:

Kathrine er litt sleip. Hvis du skal få noe må du gjøre noe for det først. Men – hun er sleip på en positiv måte!

De fleste av ungdommene har lange rulleblad og snakker om seg selv som kriminelle. Er det sånn de ser på seg selv? Både ja og nei. På den ene siden er de opptatt av å ikke bli dømt ut fra hva de gjorde for 3-4 år siden. Når de har sonet har de også gjort opp for seg. På den annen side er de også klare på at de ikke kommer til å leve noe A4-liv i framtida heller.

Jeg tenker mye på framtida, å få familie og sånn. Men jeg kommer aldri til å få et norsk A4-liv med jobb fra åtte til fire, dra hjem og sitte foran TV'n. Jeg vil farte rundt...

På spørsmål om de tror alle i Norge lever slike A4-liv, svarer en av dem at de fleste gjør det. Han synes livet er kaldt i Norge. Han tenker ikke på gradestokken, men på hvordan vi har det sammen.

Det norske livet er kjedelig. Jeg har norske kompiser som ikke kjenner onklene sine en gang! Det er sykt. De flytter ut som 18-åringer og kjenner ikke familien sin engang! I mitt hjemland er hele familien sammen på søndagene. Vi spiser sammen, danser og tuller...

Ungdommene snakker fram og tilbake om livet i Norge – slik de har opplevd det. De synes det er kjedelig.

Folk i Norge går på dop fordi det er kjedelig. Må ta dop for å ha det artig. Jeg sitter hjemme og leser. Sitter foran PC'n seks timer pr dag og spiller eller noe sånt... Og går på kino med dama. Ikke like artig, men...

De er mellom 20 og 23 år. De snakker om seg selv som ungdommer. Ser de på deg selv som ungdommer? De svarer bekreftende på det. De føler seg ikke voksne. Hva er hastverket med å bli voksen? I Norge opplever de at alle vil bli voksne med en gang. Hvordan ser de på framtida? Hvordan håper de situasjonen er om fem år? Vi tar en runde. Den første svarer at han har planlagt å være ferdig med høgscole – foto eller design eller noe lignende. Ønskejobben er å bli designer. Det er hans hovedmål. Han regner med å bli boende i Norge. Han har prøvetid og må vente til den er over. Deretter er det sju år til han får permanent oppholdstillatelse.

Nestemann håper ting ordner seg...

Jeg håper jeg får en bra jobb, en jobb som ikke er så slitsom. Jeg skal gå skole – ta videregående og begynne på BI. Uten utdanning her får du ikke jobb. Jeg vil kanskje jobbe med ungdommer. Vet ikke...

Ungdommen som nettopp har kommet med i prosjektet sier han ikke vet noe om framtida. Men han vil ha papir på at han er noe. Han er ikke motivert for skole, men prøver å få fagbrev som praksiskandidat. Han kan tenke seg å jobbe som tømrer. Han har nettopp flyttet for seg selv – etter å ha bodd både på institusjon, i fosterhjem og i treningsleilighet.

Sistemann vet heller ikke helt hva det vil bli til i framtida. Han tar en dag om gangen... *Jeg vet ikke om jeg dør i morgen.* Han er i jobb på et arbeidstreningscenter og trives med det. Men som han sier med et stort glis: *En perfekt dag er å sove hele dagen.*

Han vil ikke gå mer på skole...

De er enige om at det er vanskelig å legge planer. Fem år er lang tid... En av dem vet heller ikke om han får bli i Norge:

Jeg kan ikke legge noen planer fordi jeg har en utvisning over meg. Hele familien har oppholdstillatelse, unntatt meg, på grunn av rullebladet... Men det hadde vært kult å bli ferdig med BI, starte uteplass, vært daglig leder...

Samtalen glir over i mer generelle refleksjoner om norsk arbeidsliv. De opplever at de som utlendinger stiller bakerst i køen. Samfunnet skaper kriminelle. Mange får ikke jobb fordi de er innvandrere.

Vi spør om de tror de greier å holde seg borte fra kriminalitet i framtida. Spørsmålet engasjerer dem. De sender spørsmålet tilbake og spør: Hva er kriminalitet?

Hvis vi kjører på rødt lys blir vi sendt på glattcelle fordi vi er utlendinger. Utlendinger blir behandlet mye verre enn nordmenn. Svartskaller blir behandlet mye verre.

Dette siste er de enige om alle sammen. De føler seg uthengt og viser til eksempler der politiet forskjellsbehandler personer med synlig utenlandsk utseende. På spørsmål om det kunne tenke seg å møte politiet for å snakke om sine erfaringer, bare rister de på hodet.

Det blir bare verre hvis vi stiller opp på et sånt møte. Løpet er kjørt. Politiet i Trondheim har vært det samme i alle år. Alle kjenner dem. Ingenting vil forandres.

En av ungdommene viser til bråket på Rosenborg skole. Han som ble tatt hadde innvandrerbakgrunn. Han opplever at ingen spør hvorfor de bråker. De føler seg ikke respektert. Hva slags respekt for loven skal vi ha når de ikke respekterer oss?

Samfunnets behandling av innvandrere er tema vi kunne snakket lenge om. Her har de klare synspunkter, og de er samstemte. Vi avslutter imidlertid samtalen her. Ungdommene har gitt oss klare tilbakemeldinger – både på prosjektet, på egen framtid og refleksjoner omkring samfunnet rundt dem. De er klare i sin vurdering av hva prosjektet har betydd for dem. Det har gitt dem en ny start. De har blitt stilt krav til, men det har vært krav som det har vært mulig for dem å oppfylle. De har følt seg respektert og verdsatt – en ny følelse for mange av dem. Kathrine får mye av æren for at det har gått så bra. Hun har vist dem tillit. Bare ved å prate med henne har det skjedd mye. Hun har fått dem til å åpne seg, hjulpet dem å sette ord på ting. De fleste av samtalene har skjedd der og da – på gata, hjemme på kjøkkenet, ute på aktiviteter. Hun har vært der når de har hatt behov for henne. Det har vært helt avgjørende for at ungdommene er der de er i dag.

ARBEIDSFORMER OG METODISKE UTFORDRINGER

I dette kapitlet vil vi komme nærmere inn på metodikken i prosjektet. Vi har tidligere nevnt at arbeidet har hentet sin inspirasjon fra ulike sosialfaglige tilnærminger. På den måten kan man si at prosjektet har valgt en eklektisk tilnærming. Det er utfordringene som har bestemt arbeidsform – ikke omvendt. Trekker man dette langt kan det tolkes som prosjektet har vært helt perspektivløst i utgangspunktet. Sånn har det imidlertid ikke vært. Prosjektet hviler på en grunnholdning om at forandring er mulig – til og med uunngåelig. Spørsmålet er hvilken retning forandringen skal ta. Myndiggjøring (empowerment) er også et sentralt begrep i prosjektet. Forandring er noe som må starte med personen selv – det er ikke noe som kan påføres utenfra.

Relasjonsarbeid

En bærebjelke i prosjektet har vært relasjonsarbeid. Om dette sier Kathrine Aasbak:

For meg er relasjonsarbeid og iverksetting av tiltak to sider av samme sak. Man har iverksett tiltak med bakgrunn i kunnskap om den enkelte - motivasjon, funksjonsnivå og selvstendige ønsker. Dette forutsetter at det er en relasjon preget av respekt for den enkeltes rett til å velge.

Arbeidet har vært lagt opp ut fra den enkeltes individuelle behov. Selv om prosjektet retter seg mot en gruppe ungdommer med noen fellestrekk, har de ulike forutsetninger og behov. Dette har forutsatt en prosessrettet tilnærming. Arbeid med voldsproblematikk er et eksempel på et område hvor en slik tilnærming har vært helt avgjørende.

Innledningsvis benyttet jeg virkemidler ved å presentere de umiddelbare konsekvenser eller straffereaksjoner som vi visste ville komme fra politiet, se direkte på de kortsiktige og langsiktige konsekvensene for utøveren av volden. Dette fungerte ikke. Etter hvert ble det lagt mer systematisk til rette for samtale hvor det ble fokus på ulike situasjoner som frambringer ulike reaksjoner/følelser hos den enkelte. Vi øvde på å sette ord på disse følelsene og på å gjenkjenne følelser som kunne utløse vold. Sammen tenkte vi ut strategier for å unngå situasjoner som kunne utløse vold. Målsettingen med denne delen av arbeidet var å bistå ungdommene med å utvikle og gjenkjenne følelser og agere adekvat i forhold til disse.

Jobbingen har foregått i faser. Den aller første fasen har bestått i å etablere et tillitsforhold, få deltakerne til å bli trygge. Dette har vært en forutsetning for det videre arbeidet. Etter hvert har fokus vært rettet mot å sette ord på følelser, slik Kathrine beskriver det over. Neste skritt har for mange bestått i å utvikle empati – se hvordan andre reagerer på egen eller andres atferd. Følgende eksempel viser hvordan dette kan arte seg:

Enkelte ungdommer har gjennom praksisutplassering vært i situasjoner som de opplever som opprørende. En opplevde f.eks episoder der barnehagepersonell opptrådte uforholdsmessig hardhendt mot barn. Dette aktiverte empatien hos denne deltakeren. Han så i praksis hvordan hardhendt atferd virket på den som ble rammet – det ble visualisert. Hos andre har lignende følelser kommet fram gjennom bruk av litteratur. Høytlesing av tekster som med stor detaljrikdom viser offerets perspektiv, har gitt ungdommene viktig innsikt.

Flere av ungdommene i prosjektet har levd med krig og vold tett innpå seg store deler av livet. Hos flere var hverdagen i hjemlandet preget av at de var vitne til mye menneskelig grusomhet. De har sett mennesker bli drept, lemlestet og skamslått. Noen av de som ble rammet var venner eller nær familie. Flere har foreldre som er drept i krigshandlinger. Mange av ungdommene har også opplevd at nære omsorgspersoner har benyttet omfattende fysiske avstraffelser overfor barna. Noen ganger har det vært et ledd i det de oppfattet som «oppdragelse», andre ganger har det kanskje mest av alt vært et utslag av avmakt. Mishandling og overgrep har i mange tilfeller fortsatt etter at familiene kom til Norge. Et liv preget av vold setter spor. Om dette sier Kathrine:

Gjennom samværet med flere av disse ungdommene har jeg erfart at det å være tilskuere til vold øker aggresjonsnivået hos den enkelte. Konsekvensene av denne negative modelleringen er at de har utviklet en sløvhets i forhold til vold. Gjentatt eksponering for vold og grusomheter har redusert evnen til å ta offerets perspektiv. Dette så vi tydelig i starten av prosjektet. Den naturlige vemmelsen og hemningene som vold framprovoserer hos de fleste av oss, fant vi i liten grad hos disse ungdommene.

Selv om uttrykket «vold avler vold» passer på mange av ungdommene, er det også ungdommer som viser et annet atferdsmønster. Noen blir ekstremt passive og tilbaketrukkne. I ett tilfelle brukte miljøarbeiderne i prosjektet flere måneder bare på å få en av ungdommene til å snakke.

Faser i arbeidet

Når fagfolkene i prosjektet skal si hva som har vært den metodiske tilnærmingen i prosjektet, svarer de «relasjonsarbeid». Men hva er egentlig det? Relasjonsarbeid er både noe veldig selvsagt og noe komplekst. Utvikling av relasjoner er helt grunnleggende for all samhandling. I prosjektet har det vært viktig å ivareta både relasjon og handling – ikke relasjon for relasjonens skyld, men for å skape handling. Å jobbe med relasjoner innebærer både at man jobber med tilknytning og at det settes grenser.

Kathrine gir eksempler på hva dette kan bety i praksis. En lang periode besto mye av relasjonsarbeidet overfor noen av ungdommene i å lage «gryterett» – en halv kilo kjøttdeig blandet med en pose «Biffstroganoff» og 8 dl vann. Mange av ungdommene hadde aldri lest en oppskrift og hadde ingen idé om hva 8 dl er. Gjennom å lage mat gjorde de noe konkret (de handlet), samtidig som de var sammen (bygde en relasjon). Eksemplet illustrerer en arbeidsform som ble praktisert gjennom hele prosjektperioden. Og det fungerte².

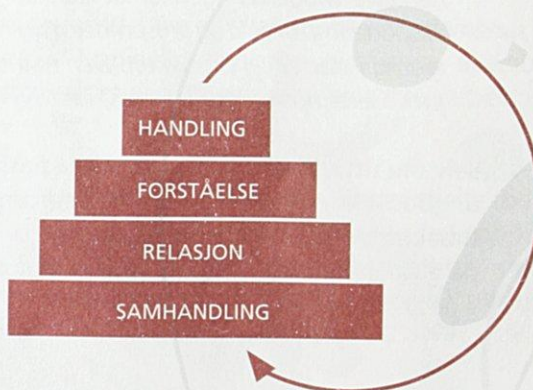
Å gjøre noe sammen har vært en viktig arbeidsform i prosjektet:

Vi har jobbet mye med å finne alternative møtesettinger. Ungdommene har mye uro i seg. Derfor har vi gått mye på tur. Det hjelper å gå. En av ungdommene greide ikke å sitte stille i starten, da fikk han svettetokter. For han løsnet det da vi begynte å gå. Vi har gått mye langs fjorden – eller på lekeplasser. Mange sier de ikke har lekt så mye før... men det er mye barn i dem. Jeg har prøvd å hjelpe dem til å finne tilbake til den de var før ting ble vanskelig.

Mye av utfordringen i prosjektet har vært å hjelpe ungdommene med å få et følelsesregister. Som Kathrine sier: Det er lettere å integrere folk som greier å forholde seg adekvat til det som skjer rundt dem. Odd Harald Røkenes sier det slik:

I den typen arbeid som er rettet mot læring, utvikling, endring, omsorg eller økt livskvalitet, er det særlig viktig å legge til rette for en prosess som skaper gode hjelperelasjoner. En relasjon oppstår ikke av seg selv, den er et resultat av samhandling mellom bruker og fagperson. En god relasjon hviler på en samhandlingsprosess som skaper tillit, trygghet og en opplevelse av troverdighet og tilknytning. Når samhandlingen fungerer slik, utvikles det en bærende relasjon. (Røkenes og Hanssen 2002, s 25)

Dette kan illustreres slik:

Figur: Relasjonspyramiden, gjengitt etter Røkenes og Hanssen 2002

Når Kathrine blir bedt om å sette ord på det de har gjort, er det en del begreper som går igjen:

- Tillit
- Anerkjennelse
- Bekreftelse
- Respekt
- Omsorg

Dette har ungdommene opplevd lite av tidligere i livet. I prosjektet beskrives dette som «den røde tråden». Det handler mye om å se ungdommene som individer. Selv om de har en del felles kjennetegn (minoritetsungdom med rulleblad), er de forskjellige langs en rekke andre dimensjoner. I prosjektet har det vært viktigere å ta utgangspunkt i deres individuelle behov enn i det de representerte som gruppe. Dette ble tydeligere og tydeligere etter hvert som prosjektet utviklet seg.

Mye av arbeidsformen har blitt til underveis. Når vi i ettertid skal oppsummere prosjektets metodikk, er det viktig å understreke at dette er skrevet i ettertid – etter å ha «sett i bakspeilet». Det som i dag kan presenteres som en faseplan, er først blitt beskrevet i prosjektets siste måneder. Planen kunne aldri ha vært laget på forhånd – til det er den alt for skreddersydd, selv om hovedelementene kan virke kjente. Fasene er som trappetrinn, hvor det nederste trinnet er kalt kontaktetablering. Hvis vi tar trinnene ett for ett, kan faseplanen i prosjektet beskrives slik:

1. Kontaktetablering

- bli kjent
- skape trygghet
- etablere et tillitsforhold basert på gjensidig respekt

2. Kartlegging

- innhenting av dokumenter på tidligere utprøvde tiltak
- kartlegge problemområder, symptomforekomst
- vurdere og evt motivere for behandling
- kartlegge samarbeidspartnere
- utarbeide individuell handlingsplan

3. Resosialisering

- avlæring av uakseptabel atferd, innlæring av ny atferd
- atferdsregulering
- norm-/holdningsarbeid
- motivasjonsarbeid
- skape struktur
- etablere et helhetlig tilbud
- etablere ansvarsgrupper

² I boka Bære eller briste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker (Røkenes og Hanssen 2002) er denne arbeidsformen beskrevet mer inngående. Handlingskompetanse og relasjonskompetanse blir her beskrevet som de to sentrale grunnpillarene i yrkesutøvelsen (s 13).

4. Nyorientering

- målrettet arbeid ut fra den enkeltes ønsker og forutsetninger
- FOKUS

5. Avslutning

- utvikle stabilitet
- utvikle stø kurs mot målet

Deltakerne i prosjektet befinner seg i dag på ulike trappetrinn. Fem av deltakerne betraktes som «ferdige». De ble «skrevet ut» av prosjektet, men to av dem har bedt om å få komme tilbake. De trenger fortsatt den tryggheten som prosjekttilhørigheten representerer. Fem ungdommer har kommet med i prosjektet i løpet av det siste året. De befinner seg på litt ulike trinn. Å jobbe ut fra individuelle planer innebærer både skreddersøm på tiltakssiden og ulike tidsaspekter for de som deltar i prosjektet. Noen av ungdommene har først og fremst hatt behov for å strukturere tilværelsen. Andre har hatt mer omfattende hjelpebehov. Særlig gjelder dette ungdommer med krigsbakgrunn.

Hva er oppnådd?

Resultatene fra prosjektet kan sorteres under litt ulike overskrifter.

- Resultater på individnivå
- Resultater på organisasjonsnivå
- Resultater på et samfunnsnivå

Prosjektets hovedinnretning har vært på det første – på det å skape endring i forhold til en nærmere definert «gruppe» personer. Det er imidlertid viktig å understreke at de ulike nivåene henger sammen. Når vi omtaler ungdommene som en «gruppe», betyr dette at vi betrakter dem som noe mer enn enkeltindivider. Selv om fokus først og fremst har vært rettet mot den enkelte ungdommens individuelle utvikling i prosjektet, har det også vært en viktig målsetting i prosjektet å forhindre etablering av voldelige gjenger. Dette er en målsetting som i aller høyeste grad er knyttet til samfunnsnivået. Både i den individuelle jobbingen og i det mer overordnede kriminalitetsforebyggende arbeidet, har det vært fokusert på betydningen av helhetstenking og samarbeid på tvers av fagmiljøene. På den måten har prosjektet også bidratt til organisasjonsmessig læring.

Hvis vi ser på resultatene i forhold til ungdommene, kan vi samlet sett oppsummere at de har³ :

- Fått bedre tak på hverdagen (struktur)
- Mer realistiske mål og planer
- Større samspillsferdigheter
- Mer åpne
- Tar kontakt på en mer adekvat måte
- Mindre «holde-maskatferd»
- Viser andre sider – ikke bare tøffe og kjekke

³ Denne oppsummeringen bygger på presentasjon av prosjektet, gjort av Norunn Fagerli

Når det gjelder en del av de konkrete delmålene, har det skjedd en klar bedring mht bosituasjon. Ved oppstarten av prosjektet var bosituasjonen uklar eller utilfredsstillende for mange. Ved avslutningen av prosjektet er det kun en som mangler permanent bolig.

På målområdet arbeid og kvalifisering har det også skjedd store endringer.

- Tre ungdommer har heldagstilbud på et arbeidstreningssenter
- Én har hatt tilrettelagt tilbud i bedrift inntil soning, deretter plass på arbeidstreningssenteret
- Fire går på videregående skole (elektro, helse og sosial, bilmekanikk og media/kommunikasjon)
- Én har tilbud gjennom aetat
- Én er inne til soning

Status når det gjelder psykososial situasjon er litt vanskeligere å oppsummere i noen få punkter. Flere av ungdommene sliter med krigstraumer, og flere er til utredning for «syndrom» og ulike personlighetsforstyrrelser. Ulike instanser innen andrelinjetjenesten er inne i bildet med utredning, diagnostisering og behandling. Det er imidlertid en klar oppfatning blant både deltakere og fagfolk at prosjektet har bidratt til bevisstgjøring om egen situasjon. Relasjonsarbeidet, som har vært den røde tråden i prosjektet, har vært en viktig del av en slik bevisstgjøringsprosess. I tillegg må vi anta at det har bidratt til å gjøre de av ungdommene som har behov for videre behandling mer tilgjengelig og motivert.

På området kriminalitetsutvikling er bildet svært overbevisende. Her viser tallene fra politiet at ungdommene har holdt seg borte fra alle typer kriminalitet i både 2003 og 2004. Tabellen under viser utviklingen fra prosjektet startet i 2001 og fram til avslutningen i 2004:

Tabell: Kriminalitetsutvikling for ungdom i prosjektet

	2001	2002	2003	2004
Vold	4	0	0	0
Ran	1	0	0	0
Narkotika	3	2	0	0
Tyveri	1	0	0	0
Annet	2	0	0	0
Sum	11	2	0	0

Samlet sett er det liten tvil om at prosjektet har hatt en positiv effekt – både for den enkelte ungdom og for storsamfunnet.

En stein i elva

Tittelen på rapporten, En stein i elva, illustrerer en sentral erfaring fra prosjektet: Behovet for at noen i en overgangsfase påtar seg rollen som «overgangsobjekt». «Stein i elva»-metaforen ble introdusert av Odd Harald Røkenes og formidler selve grunntenkingen i prosjektet. Selv om endring må skje innenfra, vil mange ha behov for noen å støtte seg til før de kan stå på egne bein. Bildet av steinen i elva er ment å illustrere dette. For å komme seg over en elv, trengs det noe stabilt å stå på. Steinen ligger der. Du kan bruke den for å stanse opp, tenke deg om, hvile – eller du kan hoppe innom og så videre. Steinen kan også gjøre det lettere å «stå i strømmen». For ungdommene i prosjektet har Kathrine vært en slik stein. Hun har fulgt prosjektet fra start til mål og har hatt en helt spesiell funksjon i forhold til hver enkelt av ungdommene. I tillegg har det vært mindre steiner – representert ved miljøarbeidere som har vært ansatte i kortere eller lengre perioder. Også andre fagfolk har vært viktige steiner for enkelte av ungdommene.

Dette prosjektet har handlet om å skape endring. Ungdommene hadde to ting felles da de startet i prosjektet: Minoritetsbakgrunn og kriminalitet/asosialt atferd. Ingen av delene opplevde de som positivt. For mange av dem var minoritetsbakgrunn ensbetydende med diskriminering og ekskludering. For noen representerte minoritetsbakgrunnen også traumatiske krigsopplevelser. Kriminaliteten kunne kanskje oppleves som en form for kompensasjon, men for samtlige av ungdommene hadde den også ført til fengselsdommer og skapt problemer i forhold til oppholdstillatelse og statsborgerskap. Når prosjektet nå er avsluttet, er ungdommene akkurat like mye innvandrere – men forhåpentligvis har de et mer avklart (og positivt) forhold til sin bakgrunn. Vold og kriminalitet er erstattet av konstruktive gjøremål, og den asosiale atferden er i ferd med å vike for en mer sosial væremåte. Mange av ungdommene har fortsatt en vei å gå. De er fortsatt rastløse, og selv om den nye tilværelsen gir dem både positive opplevelser og mye positiv oppmerksomhet, er framgangen skjør. Mye er oppnådd i løpet av prosjektperioden, men mange vil trenge tett oppfølging i lang tid framover for å stabilisere situasjonen.

Fra 1.januar 2005 gikk prosjektet over til et permanent tiltak i kommunen. I dette ligger det både en anerkjennelse av det arbeidet som er gjort og en erkjennelse av at det er behov for en kontinuerlig innsats på dette feltet. De som ennå ikke er i mål i forhold til sine planer, har behov for videre oppfølging. I tillegg kommer de som egentlig er «ferdige», men som trenger å vite at de har noen å gå til hvis det oppstår problemer. En tredje gruppe er nye ungdommer som er i ferd med å opparbeide seg kriminelle rulleblad. Selv om prosjektet har bidratt til å demme opp for gjengkriminalitet, vil det være naivt å tro at man i løpet av en treårsperiode har greid å stanse den negative utviklingen. Derfor vil det også i årene som kommer være behov for spisskompetanse på dette feltet – i tillegg til en mobilisering av det ordinære tjenesteapparatet.

Berit Berg

EN STEIN I ELVA

EVALUERING AV ET
KVALIFISERINGSPROSJEKT
FOR UNGDOM MED
MINORITETSBAKGRUNN

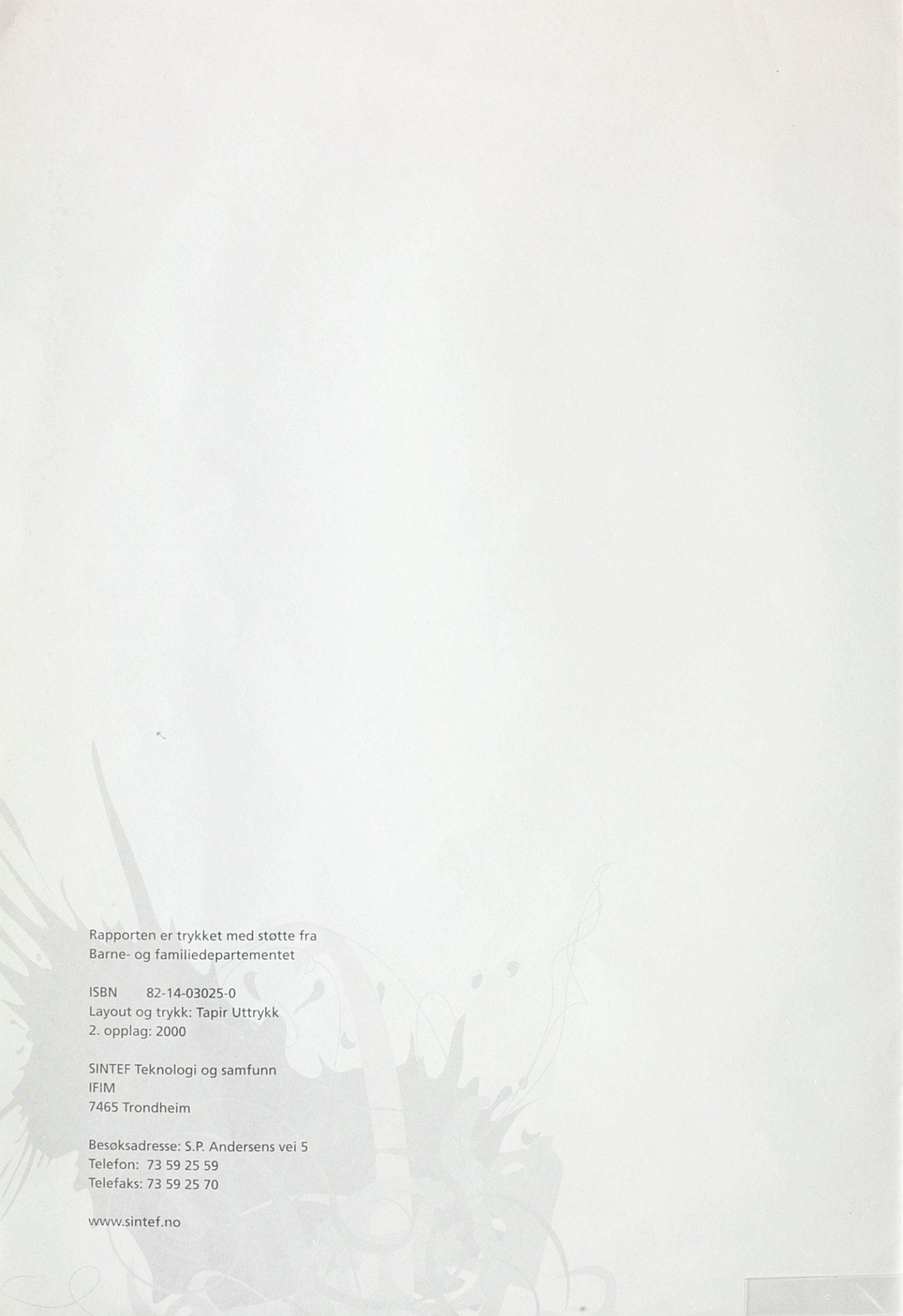

Depo.biblioteket

05sd 20 098

Rapporten er trykket med støtte fra
Barne- og familiedepartementet

ISBN 82-14-03025-0

Layout og trykk: Tapir Uttrykk
2. opplag: 2000

SINTEF Teknologi og samfunn
IFIM
7465 Trondheim

Besøksadresse: S.P. Andersens vei 5
Telefon: 73 59 25 59
Telefaks: 73 59 25 70

www.sintef.no